

A területi fejlettség és az anyagi jólét kapcsolata Magyarországon

Lőrinc Balázs

PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális
Tudományi Doktori Iskola

1. A regionális egyenlőtlenségek kialakulásának legfőbb okai

A regionális gazdaságtan alaptézisei közé tartozik, hogy nincs két egyforma tulajdonságokkal illelhető terület a Földön, a területi egyenlőtlenségek kétségkívül jelen vannak a különböző téregységek között. Ehhez kapcsolódva kifejezhető, hogy a magyarországi régiókban, illetve az alacsonyabb területi egységekben (vármegyei, járási, vagy települési szinten) is felfedezhetőek mindazon társadalmi, gazdasági, infrastrukturális különbségek, amelyek erőteljesen befolyásolják az ott élők aktuális élethelyzetét (Lengyel 2021). Szorosan kapcsolódva a fejlettség-elmaradottság dichotómiájához a hazai járáások versenyképességének, azon belül az anyagi jóléti helyzetének vizsgálata kerül bemutatásra a tanulmányban.

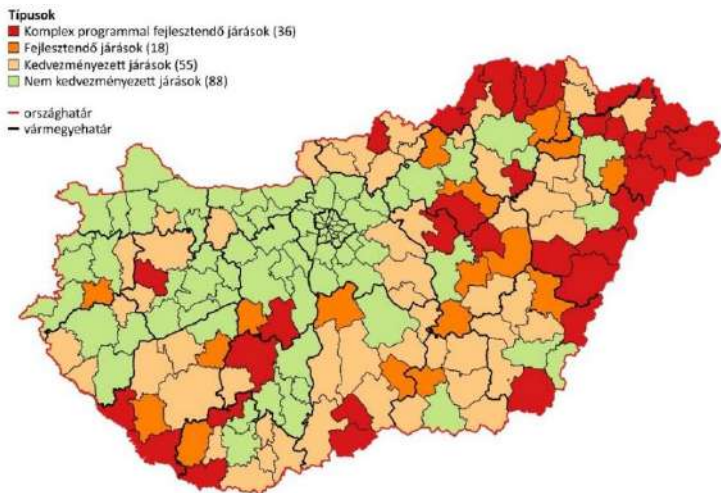
A magyarországi járási szerkezet igen változatosnak mondható, hiszen más-más állapotban, eltérő fejlődési pályán mozogva lehetjük fel őket. Ugyanakkor kiemelendő, hogy nem csupán a jelenlegi fejlettségi szintjük mutat erős heterogenitást, hanem ezáltal a jövőbeli lehetőségeik is magas differenciáltsággal bírnak (Lukovics 2008) (Kincses et al. 2022). Az elmaradottabb térségek jövőképe sokkal árnyaltabb képet mutat, mint azon a területek, ahol a lakosság iskolázottsági és foglalkoztatottsági szintje vagy jövedelmi helyzete kedvezőbb értéket jelez. Kijelenthető továbbá, hogy az elmaradottabb, hátrányos helyzetű járáások fejlődése nem azért lassabb, mert nem jutnak elegendő fejlesztési forráshoz, hanem legfőképp azért, mert nem alakult ki azok a belső (endogén) erőforrásokra alapuló helyi gazdaságfejlesztési folyamatok, amelyek napjainkban igen meghatározónak bizonyulnak az egyes területfejlesztési stratégiákban (Tóth – Káposzta 2021). Ahhoz, hogy a területi versenyben sikeres tudjon lenni egy téregység (jelen esetben egy járás), szükség-szerű kiaknázni mindazon helyi erőforrásokat, amelyekkel helyben képes kialakítani és megalkotni a saját, egyedi fejlesztési gondolatait, elképzeléseit (Lukovics – Kovács 2011) (Ritter et al. 2013). Felmerülhet viszont a kérdés, hogy milyen folyamatok következményeként, illetve, hogy hol alakulhat egy térség hátrányos helyzetűvé? E kérdésre igen nehéz egy egzakt és mindenki által elfogadott választ adni,

viszont azt mindenképp meg kell állapítani, hogy főként azokban a térségekben jellemző az elmaradottság, illetve annak kialakulása, ahol folyamatosan csökken a népesség száma, rohamosan csökken a lakosság képzettségi szintje, vagy ahol a jövedelemi viszonyok elmaradnak – például – az országos átlagtól (Egri 2022) (Lőrinc – Káposzta 2022).

A területi egyenlőtlenségek, illetve kialakulásuknak trendjeiből kiindulva megállapítható, hogy a területi versenyképesség, ezáltal a társadalmi és anyagi jólét kérdésköre napjaink egyik legnagyobb relevanciával bíró témaköre a regionális gazdaságtanban. A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek csökkentése, továbbá a szegénység leküzdése nemzetstratégiai célként szerepel az Európai Unió tagállamaiban, így Magyarországon is (Lengyel 2021). A kedvező jövedelmi helyzet és a szegénység kettősségéhez kapcsolódva determinálható, hogy az anyagi jólét megteremtése nem csupán annak az eléréséért tett akarat függvénye. A történelem korábbi éveiben a jólét elérése többségében azon múlt, hogy ki hova született, és hogy ezáltal milyen társadalmi osztályba tartozott. Napjainkban e társadalmi csoportok között könnyebb az ún. „átjárás”, ugyanis nem kizárólagosan a vagyonosság vagy a származás, sokkal inkább a képzettség és a tudás számít elsődlegesnek a jólét elérése szempontjából (Simon 2022). Mindezek által megfogalmazható, hogy az egyes járások és térségek jövedelemi versenyképessége legfőképp az ott élő, helyi társadalom iskolázottságától, a magas hozzáadott értéket képviselő munkaal-kalmak számától, az endogén erőforrások kiaknázástól, a további speciális képzési struktúrák kialakításától, továbbá a keresletorientált gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozásától és a célzott fejlesztések és beruházások allokálásától függ. Amennyiben egy térség és annak lakossága képes az effajta innovatív gondolkodásra, úgy a jóléti viszonyok is fejlődő pályára állnak (Alpek – Oláh 2021).

2. Anyag és módszer

E fejezetben a kutatás területi és időbeli lehatárolására, illetve a felhasznált indikátorok és a számítási módszerek rövid bemutatására kerül sor. A szerző az elemzést a 197 db magyarországi LAU1 téregységre (járasokra) vetítve végezte el. Az elemzés kiindulópontjaként a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet szolgált, amely lehatárolás alapján létrejövő térszerkezetet az *1. ábra* mutatja.

1. ábra: Kedvezményezett járások a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján
 Forrás: KSH, a szerző saját szerkesztése (2023)

Az egyes járások fejlettségének összehasonlítását 24 mutatószám segítségével határozza meg a nevezett kormányrendelet. A járások indikátorértékei a települések adatainak összesítésével keletkeztek, ahol kedvezményezettnek számít az a járás, amelynek a számított komplex mutatója az összes járás komplex mutatóinak átlaga alatt van. Ezt a küszöbértéket alkalmazva a 2015. január 1. óta hatályos kormányrendelet 109 járást minősített kedvezményezettnek, amelyből 18 járás a fejlesztendő, 36 járás pedig a komplex programmal fejlesztendő kategóriába tartozik. A komplex programmal fejlesztendő járások az ország főként határmenti részein, illetve a belső perifériákon találhatóak. Emellett igen szembetűnő, hogy a 36 leghátrányosabb helyzetű LAU1 térségből (az 1. ábrán piros színnel jelölve) 23 az országhatár mentén terül el.

A tanulmányban vizsgált időintervallum a kormányrendelet hatálybalépésének évétől, azaz 2015-től terjed a kézirat lezárásakor a legfrissebb, szabadon elérhető és végleges (revidált) személyi jövedelemadó (továbbiakban: SZJA) adatok évéig, azaz 2020-ig.

A vizsgálat lefolytatásához a szerző az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatbázisait használta, mely indikátorkészletből az alábbi alapmutatók kerültek bevonásra:

- SZJA adófizetők száma összesen (fő);
- SZJA adófizetők száma az 5 000 000-X Ft éves összevont adóalapba tartozó jövedelmi sávon (fő);
- Összevont SZJA adóalapba tartozó jövedelem (Ft).

Az alapmutatókból kiindulva – a társadalmi jólét területi meghatározására, illetve annak változására – a szerző a következő számított mutatókat alkalmazta:

- Egy SZJA adófizetőre jutó SZJA adóalapban tartozó összes jövedelem (Ft/fő/év);
- Az 5 000 000 Ft felett adózók száma az összes SZJA adófizető arányában (%).

Az egy adófizetőre jutó jövedelmi adatok a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet szerinti négy kategóriába sorolt járásokra aggregált módon, illetve országosan került bemutatásra a 2015-2020 közötti időszakban (1. táblázat). Emellett az 5 millió Ft felett adózók aránya (2. ábra) esetében a 2015-ről 2020-ra történő százalékpont-változás került ábrázolásra, térképes formában.

Az adatok elemezhető formába való szerkesztéséhez és ábrázolásához a szerző a Microsoft Office Word és Excel, illetve a Quantum GIS 3.14 térképszerkesztő programokat alkalmazta.

3. A személyi jövedelmek területi mintázata Magyarországon

A tanulmány e szakasza a legfontosabb számszerűsíthető eredményeket tartalmazza, így a járáskategóriák jövedelmi szintjének változását (összevetve az országos trendekkel), illetve az 5 millió Ft feletti adósávba tartozó SZJA adófizetők arányának százalékpont-változása is a fejezet részét képezi.

Itt szükséges megemlíteni, hogy az SZJA adófizetők száma nem egyezik meg teljes egészében az egyes téregységekben, illetve az országosan is tapasztalható foglalkoztatási létszámadatokkal, továbbá az összevont SZJA adóalapba tartozó jövedelem sem tükrözi 100%-osan hazánk lakosságának jövedelmi viszonyait, ugyanis számos olyan társadalmi csoport fellelhető, amelyekbe tartozó népesség SZJA mentességben részesül (pl. négy- vagy többgyermekes anyák, nyugdíjasok, illetve 2022. január 1-től a 25 év alatti foglalkoztatottak). Ennek függvényében a kéziratban taglalt jövedelmi viszonyok különböznek az egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelmek mértékétől. Mindezzel együtt – kiindulva a korábbi, hasonló témakörű kutatások eredményeiből – a jövedelmek eloszlásának vizsgálatára és a területi

különbségek kimutatására alkalmasnak bizonyulnak az SZJA bevallásból származó adatok. Meg kell továbbá jegyezni azt is, hogy e jövedelmi értékek a nominális jövedelmi viszonyokat tükrözik, az infláció, illetve a forint vásárlóereje nem került bevonásra a vizsgálatba.

Az 1. táblázatban a vizsgált időintervallumon belül láthatóak a fejlettségi típusonként markánsan elkülönülő, egy adófizetőre jutó éves átlagjövedelmek. Jól kirajzolódik, hogy a komplex programmal fejlesztendő-, a fejlesztendő- és a kedvezményezett járások értékei a vizsgált 6 év mindegyikében az országos átlag alatti értékeket produkáltak. Ezzel ellentétesen a nem kedvezményezett járások átlagos jövedelmi helyzete az országos átlagra pozitív irányban van hatással. Fontos felvetni továbbá azt a tényt, hogy a legelmaradottabb kategóriába tartozó téregységek átlagos jövedelme 2020-ban érte el azt a jövedelmi szintet, amelyet a legfejlettebb járások aggregált értékei 2015-ben mutattak (1. táblázat).

Jel	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	évben					
A	1 507 219	1 517 711	1 746 533	1 967 408	2 234 248	2 400 497
B	1 631 838	1 639 486	1 901 958	2 140 680	2 434 913	2 608 010
C	1 780 258	1 806 849	2 080 761	2 342 725	2 660 421	2 851 192
D	2 389 752	2 415 763	2 737 796	3 058 391	3 477 137	3 763 504
E	2 144 130	2 165 634	2 467 171	2 763 662	3 143 589	3 399 424

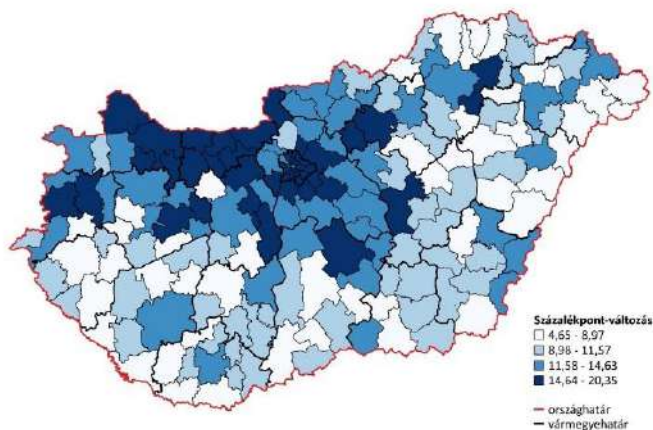
1. táblázat: Egy SZJA adófizetőre jutó SZJA adóalapot képző éves jövedelem változása 2015 és 2020 között, járástípusok szerint és országosan (Ft/fő/év)

Jelmagyarázat: A = Komplex programmal fejlesztendő járások; B = Fejlesztendő járások; C = Kedvezményezett járások; D = Nem kedvezményezett járások; E = Magyarország összesen.

Forrás: TeIR-NAV, a szerző saját szerkesztése (2023)

Szorosan kapcsolódva az 1. táblázatban ábrázolt és elemzett értékekhez a 2. ábrán az 5 millió forint feletti adósávba tartozó SZJA adófizetők arányának százalékpont-változása látható 2015-ről 2020-ra. A centrumtárség (jelen esetben Budapest, a fővárosi agglomeráció járásainak többsége, illetve a Budapest-Győr tengely mentén fekvő járások) növekedésével egyidőben a periférikus helyzetű téregységek kiterjedése is növekszik. Az egyes erőforrások (pl. emberi erőforrás) elszívása egyre erő-

teljesebb tendenciában nyilvánult meg az elmúlt években és nyilvánul meg napjainkban is. A 2. ábráról jól leolvasható, hogy a magasabb jövedelmi sávba tartozók aránya, illetve annak változása erős korrelációt mutat a járások fejlettség szerinti besorolásával. A legmagasabb százalékpont-növekedést produkáló járások közé (felső kvartilis) csupán 3 olyan járás tartozik (Kisbéri, Szobi, Téti), amelyek a 1. ábrán a kedvezményezett kategóriába tartoznak, a többi járás mindegyike a nem kedvezményezett járások között található. Emellett csupán 1 olyan járás van (Keszthelyi), amely a fejlettsége szerint a nem kedvezményezett kategóriába tartozik, mégis a legelső kvartilis része a magas jövedelműek változása kapcsán (2. ábra).

2. ábra: Az éves szinten 5 millió forint feletti adósávba tartozó SZJA adózók arányának százalékpont-változása 2015-ről 2020-ra
 Forrás: TeIR-NAV, a szerző saját szerkesztése (2023)

E tényállás igen erőteljesen mutatja, hogy a legfejlettebb téregységek döntő hányada a jövedelmek, illetve a magas jövedelműek változása szempontjából is centrumtérségekként funkcionálnak. E járásokban a magas jövedelmi arányszámok mellett mind a vállalkozási kedv, a munkanélküliségi ráta, az iskolázottsági szint és az egészségben eltöltött várható életkor is kedvezőbb értékeket mutat az országos átlagnál, ugyanakkor példának okán a munkaerőpiac kifejezetten feszesnek mondható e térségekben, éppen a magas foglalkoztatás, az alacsony munkanélküliség és

a magas jövedelem következtében. E gazdasági és társadalmi folyamatok számos veszélyforrást hordoznak magukban, amelyek egyenesen arra mutatnak rá, hogy az ún. „közepes gazdasági fejlettségi csapdából” való kilépésünk lehetőségeinek feltárását az elkövetkezendő években fő kutatási és stratégiai irányvonalként kell meghatározni.

4. Összegzés

Összegzésképp mindenképp megállapítható, hogy a magyarországi jövedelmi helyzet nagymértékű és pozitív irányú változáson ment keresztül az elmúlt években. A területi szintű vizsgálat alkalmával kirajzolódott, hogy mely téregységek tudtak erőteljesebb- és melyek alacsonyabb intenzitású jövedelemnövekedést produkálni a vizsgált intervallumon belül. Továbbá a magyarországi jövedelmi helyzet vizsgálata kapcsán elmondható, hogy egy ún. „jövedelmi kettősség” áll fenn, hiszen országosan is, járáskategóriák szerint is, illetve egyenként a járásokban is növekedett az anyagi jólét alapjául szolgáló jövedelmi szint, továbbá a magas jövedelműek aránya is növekedő tendenciát mutat minden egyes járásban. Az „érem másik oldala” viszont számos területi elmaradottságra, leszakadásra, illetve ennek a területi kiterjedés-növekedésére utaló jelet mutat a hazai térszerkezetben. A leghátrányosabb járások többsége, ahol a munkanélküliségi arányszámok jóval meghaladják az országos átlagot, ahol igen magasnak mondható a korai iskolaelhagyók aránya, illetve, ahol többségében a szakképzetlen munkaerő-felhasználás zajlik, ezek mindegyikében jóval alacsonyabb az átlagos jövedelemszint, mint a fejlettebb térségekben, továbbá itt növekedett a legalacsonyabb mértékben a magas jövedelműek aránya, így a jóléti helyzetkép e területegységekben mutatkozik a legrosszabb helyzetűnek.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Magyarországon – stratégiai szempontból – az elkövetkezendő években is magas prioritással kell, hogy bírjon a szegénység felszámolása elleni küzdelem, a hátrányos helyzetű térségekben élő társadalom felzárkóztatása, a különböző (át)képzési struktúrák újragondolása és az endogén erőforrások kiaknázása, így a magasabb jólét elérése hosszútávon elérhető célként jelenhet meg.

5. Irodalom

Alpek B. L. – Oláh D. (2021): A magyar települések innovációs potenciáljának dimenziói. *Területi Statisztika*, 61.(6), pp. 712–738. DOI: 10.15196/TS610602.

Egri Z. (2022): A hazai települési jövedelemegyenlőtlenségek sajátosságai a földrajzi közelhatások alapján, 2012–2019. *Területi Statisztika*, 62.(6), pp. 625–662. DOI: 10.15196/TS620601.

Kincses Á. – Tóth G. – Jeneiné Gerő H. E. (2022): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzései, 2008–2020. *Területi Statisztika*, 62.(4), pp. 456–477. DOI: 10.15196/TS620404.

Lengyel I. (2021): *Regionális és városgazdaságtan*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó. Online: <https://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40089> (Letöltés dátuma: 2022. április 9.)

Lőrinc B. – Káposzta J. (2022): Analysis of regional income inequalities in Hungary between 2010 and 2019. *Engineering for Rural Development*, 21.(1), pp. 313–318. DOI: 10.22616/ERDev.2022.21.TF098.

Lukovics M (2008): *Térségek versenyképességének mérése*. Szeged, JATEPress. Online: <https://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=39478> (Letöltés dátuma: 2022. december 2.)

Lukovics M – Kovács P. (2011): A magyar kistérségek versenyképessége. *Területi Statisztika*, 51(1), pp. 52–71.

Ritter K. – Nagy H. – Tóth T (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy Észak-magyarországi példán keresztül In: Lukovics M. – Savanya P. (szerk.): *Új hangsúlyok a területi fejlődésben*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskolájának Közleménye. pp. 224–242. Szeged, JATEPress. Online: <http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40054> (Letöltés dátuma: 2022. október 1.)

Simon M. (2022): Welfare and well-being. *Opus et Educatio*, 9.(3), pp. 264–275. ISSN: 2064-9908.

Tóth T. – Káposzta J (2021): Successful Management of Settlements to Boost Rural Development. *European Countryside*, 13.(4), pp. 819–833. DOI: 10.2478/euco-2021-0044.

6. Egyéb források

KSH (2014): Központi Statisztikai Hivatal – *Területi Atlasz: Kedvezményezett járássok*. Online: https://www.ksh.hu/docs/teruletiatlasz/kedv_jarasok.pdf (Letöltés dátuma: 2022. december 20.)

TeIR-NAV (2015-2020): *Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer – Nemzet Adó- és Vámhivatal*. Online: <https://www.teir.hu> (Letöltés dátuma: 2023. január 2.)

290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járássok besorolásáról.